دلــــوړو زده کـــړو وزارت

کـــابــل پوهنــتون

دژبواوادبیاتو پوهنځی

پښــتو څــانګه

دپښتوژبې تاریخي تحول

Ketabton.com

لیکوالان : پوهنمل بایزید اڅک او پوهنیار محمدانور خیري

کال 1391

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

سریزه..1

دپښتنواصل اونسب 1

الف – پخوانۍ نظریې..1

ب – ورستنۍ نظریې..1

a - مرکزی آریایان 1

b - لویدیز آریایان 1

c - ختیز آریایان 1

په آریایي ژبو کې د پښتو ژبې موقیعت..1

1– هنـــدي ډلـــه (آریایي ژبې)...1

الف – پخوانۍ دوره..1

ب –منځنۍ دوره..1

ج –اوسنۍ دوره..1

2– آریاني ډلـه (آرياني ژبې)...1

الف – پخوانۍ دوره..1

ب –منځنۍ دوره..1

ج –اوسنۍ دوره..1

د پښتو لیک دود تاریخچه..1

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپښتوژبې تاریخی تحول

سریزه

" پښتو" دآریايي ژبو د کورنۍ ډېره زړه، لرغونې او تاريخي غړې ده چې د آریايي ژبو د هندي او آریاني ګروپ په منځ کې اوسدله او د دې دوو ډلو آریايي ژبو تر منځ يې د اتصال د کړۍ دنده ترسره کړې ده .

پښتو ژبه له دې دواړو ډلو ژبو سره مشترکات لري او له دواړو خواوو سره د ژبنۍ راکړې ورکړې اغېز په کې مومو. د بېلګې په توګه د پښتو ژبې په خاصو غږونو کې : "ټ،ډ، ړ، ڼ" چې ژبپوهان يې د مغزي غږونو په نامه يادوي د آرياني ژبو له هندي ګروپ سره شريک او د : "ځ،څ،ږ،ښ" غږونه يې بيا له آرياني مرکزي ژبو سره شريک دي.

د پښتو ژبې د لرغونتوب او جوړښت په باب ختيز پوهانو او کورنيو پوهانو ژورې علمي څېړنې کړې، په دې کې داسې کسان هم شته چې پښتو د ژبو مور بولي او له ډېرو پخوانيو ژبو څخه يې ګڼي، ځينې پوهان د آريک ورکه ژبه ورته وايي، د ځينو پوهانو له نظره پښتو له اوستا سره د يوې کورنۍ ژبه ده، ځينې پوهان تخاري ژبه چې د کوشاني دورې ډبرليکونه يې په لاس کې دي د اوسنۍ پښتو لرغونې شکل بولي او ځينې بيا همدا تخاري د پښتو او پاميري ژبو له منځنيو اسلافو څخه ګڼي.

موږ د خپل بحث لپاره اړ يو وڅېړو چې پښتو د ويلو په ژبه سربېره د "ليک" ژبه کله شوه او لومړنۍ ليکنې يې په کوم ليکدود وې؟ د ځينو ليکونکو ګروهه دا ده چې پښتو پښتونخوا ته د اسلام د مقدس دين تر راتګ وړاندې يوازې د ويلو ژبه وه او ليک يې نه درلود. خو له بلې خوا، نه انکارکېدونکي اسناد په واک کې دي چې څرګندوي پښتو زموږ هيواد ته د اسلام دين تر راتلو ډېره وړاندې ليکل شوې او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیک په غېږه کې زېږمه شوې ده، د دې خبرې د سپیناوي لپاره چې پښتو تر اسلام وړاندې هم د لیک ژبه وه دا لاندې مطالب وړاندې کوو.

تر میلاد دوه پېړۍ د مخه د باختر یوناني سلطنت په دوو برخو ووېشل شو چې له هغو څخه "مناندر" یوناني سالار د هند ډېرې سیمې ونیولې او دی د هند په تاریخ کې د "مالنده" پاچا و بلل شو او بودایي دین یې هم ومانه، له نامتو بودایي فیلسوف "ناکسینه" سره د ده مرکه د" مالنده پنهو" په نامه یادېږي او دغه کتاب په اصل کې په پخوانۍ پښتو لیکل شوی ؤ چې پښتو نسخه یې په لاس کې نشته خو په "پالي" ژبه کې یې ژباړه په "سیلون" ، "برما" او "سیام" کې وه او یوه زړه پالي نسخه یې چې په څلورمه میلادي پړۍ کې کښله شوې د جاپان په یوه بودایي معبد کې پیدا شوې ده، د مالنده د پوښتنو دوه چیني کتابونه هم شته چې د پنځمې او اوومې میلادي پیړۍ تر منځ کتابت شوې دي.

خو دا نه ده څرګنده چې دا نسخې به د "مالنده پنهو" له پالي ژبې څخه ژباړل شوې وي او که تر پالي له یوې زړې ژبې څخه؟ خو زیات احتمال شته چې دغه ترجمې دې له یوې بلې نسخې شوې وي چې تر پالي نسخې وړاندې وي، د مناندر د ژوند او واکمنۍ دوره له میلاد نه د مخه د دوهیمې پیړۍ په نیمایي کې اټکل کېږي او موږ د دې شمېر له مخې او د دې روایت په اساس د "مالنده پنهو" د پښتو متن د لیکلو وخت له میلاد نه مخکې د ۱۵۰ کلونو شاوخوا ټاکلی شو. د دې سند له مخې چې د کشمیري مؤرخ "کلهنه" په "راجه ترنګیني" نومي اثر کې راغلی چې پښتو له نن نه دوه زره یو سل او څو کاله وړاندې د لیک ژبه وه او دوخت مهم کتابونه پرې لیکل کېدل.

تر ټولو زړه لیکنه چې د تحریري پښتو څرک راکوي د ایران د بیستون د غره ډبرلیک دی چې د لوی داریوش له خوا له نن نه دوه نیم زره کاله وړاندې کښل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوی او په شپږم ستون کې یې یوه پښتو اخلاقي حماسه راغلې او دا ډبرلیک په میخي خط کښل شوی او متن یې دی:

نی اړیکه وم

نی دروجنه وم

نی زور کړه وم

یعنې : نه د چا مانع او لارې خنډ وم، نه یې دروجن او غولوونکی وم او نه مې په چا زور کاوه!

همدا راز له نن نه دوه نیم زره کاله وړاندې په لرغوني افغانستان کې د هخامنشیانو د کورنۍ په ختیزو برخو کې خروشطي لیک رامنځته شو او تر میلاد درې پېړۍ وړاندې په ټوله آریانا کې خور شو چې بیا تر پنځمې میلادي پېړۍ پورې په ټوله اریانا کې دود ؤ او د آریانا بېلابېلې ژبې پرې لیکل کېدلې.

د دې لیکدود د زېږېدلو او مړینې سیمه د آریانا خاوره ده او یو مستقل آریایي لیکدود دی؛ د هیواد په بېلابېلو برخو کې په دغه خروشطي لیک کښل شوې سیکې، لوښي او ډبرلیکونه پیدا شوې دي په دې ټولو لیکنو کې تر اوسه داسې بشپړ متن لا نه دی ښودل شوی چې محققینو دې د پښتو ژبې بللی وي خو څرنګه چې د آریانا د بېلابېلو ژبو لیکدود ؤ او پښتو هم زړه آریاني ژبه ده نو ځکه به په دې لیکنو کې د پښتو عناصر هم زېرمه شوې وي او له همدې کبله د خروشطي الف بې په باب انګریز محقق "سرویلیام جونز" وایي چې د خروشطي لیک ژبه د آریانا ژبه وه او که چېرته په پښتو کې پوره څېړنې وشي نو ښایي چې یو وخت د دغې ژبې په مرسته ډېرې خروشطي کتیبې او کښنې ولوستل شي؛ همدا راز د خروشطي یا کهروشتي کلیمه د حرف او لیکنې په معنی ده او په پښتو کې همدا اوس هم کرښه د ستر او خط په

(c) ketabton.com: The Digital Library

معنی ژوندی کلیمه ده نو کیدای شي په بېلا بېلو خروشطي کښنو کې د پښتو زيات عناصر ومومو.

پر آريانا باندې د مقدوني سکندر تر تيري وروسته د يونانيانو د نفوذ د ټينګيدلو په اثر يوناني الف ب ورو ورو دود شوه تر دې چې د آريانا کورنۍ ژبې هم په دې ليکدود وليکل شوې، له همدې لامله په يوناني ژبو او سيکو او ډبرليکونو سربېره داسې ډبرليکونه هم په لاس کې دي چې ژبه يې کوشاني يا تخاري ده خو ليکدود يې يوناني دی او د دې لپاره چې دا ژبه د يوناني ليک په غبېره کې ځای کړای شي، پر يوناني ليک د ژبې د اصلي غږونو توري هم ورزيات شوې دي.

د سره کوتل په مشهور ډبرليک کې چې ژبه يې تخاري ده د يوناني په څلوريشت تورو سربېره يو بل توری چې د "ښ" د غږ ښکارندويي کوي هم ورزيات شوی او د "اراوښاد" اوسنۍ کليمه د "الوښال" په بڼه په کې کښل شوې ده، د يوناني ليک په وروستنيو ليکنو کې يې د "غ" ځ، څ" لپاره هم ځانګړي توري پرې ورزيات کړې دي لکه په شاه ځوی او نورو کې.

اوس له سره کوتل نه د پنځلس کيلومترو په واټن په رباطک کې هم يو ډبرليک موندل شوی چې د سره کوتل تر ډبرليک دېرش کاله مشر او په همغه يونانو باختري ليکدود دی، پر دې ډبرليک هم څېړنې رواني دي او باور دی چې د پښتو ډېرې ژبدودي نښې او کليمې ترې ترلاسه شي.

کوم ډبرليکونه چې په تخاري، يوناني ډبرليک راپاتې دي د پښتو لغتونو او ګرامري ځانګړنو ونډه په کې زياته ده. همدا سبب دی چې زيات محققين تخاري، باختري يا کوشاني ژبه زړه پښتو او يا د پښتو او پاميري ژبو منځنۍ مور بولي .نو ځکه زړور

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویلی شو چې پښتو تر اسلامي دورې وړاندې په تخاري یوناني لیکدود هم کښله شوې او زېرمه شوې ده.

په دې توګه افغانستان ته د اسلام د سپېڅلي دین له راتګ او ورسره د عربي لیکدود له راتګ سره پښتو هم ورو ورو عربي لیکدود ته ور اوښتې ده. د سره ورته غږونو توري یې کټ مټ ترې راخیستي او د پاتې غږونو توري یې د عربي د ورته تورو په تقلید جوړ شوې دي چې په دې دوره کې یې هم سیر روښانه او هم تاریخ روښانه او په رڼا کې دی.

نور قافلې دې بې خطره درومي

مونږه په لاره مشالون کېښول.

پښتوژبه د پښتنو د نامه سره ټینګه اړیکه لري پښتو ژبه دپښتنو ژبه ده ، هغه څوک چې په دې ژبه خبري کوي او دهغه مور او پلار چې په پښتو سره پوهول اورا پوهول کوي هغه پښتانه دي او پښتو دپښتنو ژبه ده . داچې موضوع د پښتو ژبې تاریخی تحول دی نولازمه بریښي چې لومړی دآریایانو او په ځانګړې توګه د پښتنو په اړه لنډ بحث ولرو.

د پښتنو اصل او نسب :

دا څرګنده ده چې پښتانه اریائیان دې ، لا تر اوسه ارین پوهان د اریائیانو د لومړني وطن په اړه یوه خوله نه دي .د اریائي قومونو د مسقط الراس په توګه دري لرغوني سیمي یادي شوي دي ، د اورال او کسپین بحیرو چاپیره سیمې ؛ د زرافشان او تیانشان درې او د امو سیند شمال ختیځي ښیرازي سیمي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هر ترتیب ، څه وخت چې د نوموړو قومونو شمیر زیات او د میشت نویو ځاېو بو ته اړتیا پیدا شوه ، بیا یې په بیلا بیلو زمانو کې ډله یزې لیږدیدنې وکړې چې د دې ډله ایز لیږد د پیل تاریخ د 3000 څخه تر 2500 کاله پخواتر میلاد کلونه ټاکل شوي دی.
د اریائیانو په اړه تر ټولو باوري منبع هغه تاریخي ویناوې اوسندرې دې چې ټولګه یې د ویدا په نوم یادیږي او دا د افغانستان تر ټولو لرغونی تمدن هم دی چې مورخین یې د ویدي تمدن په نوم یادوي اولرغونتوب یې څه ناڅه 1800 کاله پخواتر میلاد کالونه په ترڅ کې بریښي ، دا هغه وخت وو چې اریائیان د امو سیند سهیلي څنډو ته رسیدلې او دبلخ په لرغوني ښار کې یې د ښیرازه تمدن بنسټ اېښی او هغه تمدن ته یې د ودې او پراختیا لوری پرانیستی وو.
په دې ترتیب پخواتر دې چې اریائي قومونه په بلخ کې د یوه پر مختللي مدنیت بنسټ کښیږدي ، د هندوکش په شمال او د امو سیند په سهیل کې یې د مدنیت وړاندې کلتوري مرحلو بیلا بیل پړاونه تیر کړي دي.
د ویدا په څلورو برخو (ریګویدا ؛ اتهرو ویدا ؛ ویجورو ویدا ؛ او ساما ویدا) کې د اریائي قومونو د ژوند په اړه هر اړخیز معلومات شته چې د تاریخي څیړنو لپاره ارزښتمن مواد دي او هغه څه چې د ریګویدا په متن کې ډیر یاده شوې ده هغه دپکهت نوم دی .
ژبپوهان د پکهت نوم د پښتون د نوم پخوانۍ شکل ګڼي په دې اړه د رګویدا په ویینو (سرودونو) کې د پکهت د نوم یاد شوی دی.
د((ریګویدا))لرغونې سندرې چې دلسوقبیلوجګړې ته نغوته کوي ، هلته (پکهت) یا(پښت) کلمه په سر کې ده او دا دپښتون قام دڅلور نیم زره کاله وړاندې یاددی،چې ویدا آریایي سندرو موږته رارسولی دي او دپښتونخوا د مستوسیندونو، غرونواوخیلونونومونه لري، لکه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

بړیساسا = بړیڅ ، اپاریتي= اپریدي ، وردیکا = وردګ ، اسپزي = یوسفزي او نور پښتني خیلونه چې دهمدې وخت په سندرواواثاروکې یادشوي دي.

پاڼیي داباسین په غاړوهستیدلې ،پښتون ژبپوه چې ترمیلاد400کاله وړاندې دپښتونخوادمردان په وړوکي لاهورکې وزیږیده اوترمیلاد 350 کاله وړاندې دسنګرټ ګرامرد (ابښت اډیالي) یااته ویناوې په نامه ولیکه، هلته یې د (کپیشه)او (بلهیکه) ترمنځ د (روهیته ګیري) یعنې (دروه غر) یادکړی چې همدا افغانستان ،روه پښتونخوا یا دپښتنو د استوګنې ځمکه ترې مراد ده.

په همدي ترتیب دروه نوم هم د (لوهه) په بڼه تردې مخکې دهندوانو په مقدس کتاب (مهابهارت) کې ترمیلاد 1200 کاله وړاندې هم راغلي دي،چې داسلامي دورې مؤرخ محمدقاسم فرشته د (روه)اوږدوالی له سوات او باجوړ څخه تر سیوی اوپلنوالی یې له حسن ابدال څخه ترکندهاره بللی دی.

د (ګرشپ) په وخت کې چې تاریخي پښتون پلار((غرغښت))لرغونی شکل دی سپین تمان=زردښت دلارښودی غږپورته کوي خلک ښې منني، ښې وینې اوښې کړنې (پندار نیک، ،ګفتار نیک، کردار نیک) ته رابولي

اوهمداوخت دپښتون عنعوي کورنۍ (غرغښت،بیټنی اوسړبن) ژوندکوي چې تاریخ یې له میلاد څخه یونیم کاله وړاندې زمانوته رسیږي.

دپارس ټولواکمن (ستردار یوش 522 تر 486ق م) چې له آریانا څخه ترمصره پورې یې واکمني درلوده ، په بهستان یابیستون کې میخې ډبرلیکونه کښلي دي چې دډیرو پوهانو په نظر پښتو دي.

د افغانستان د لرغوني تاریخ د پوهیدو لپاره یو بل معتبر ماخذ د (اوستا)سپیڅلی کتاب دی چې د زردشت یا سپین تمان په وسیله مینځ ته راغلی او تبلیغ شوي دی . مورخین د دې اثر دتبلیغ او حاکمیت زمانه د 1200 پخوا تر میلاد څخه بیا تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

700کاله پخوا تر میلاد کالونه په ګوته کوي ، دا زمانه د افغانستان په تاریخ کې د اوستایې تمدن تر عنوان لاندي مطالعه او څېړل کېږي .
دا مدنیت هم د ویدي مدنیت په څیر د اریائیانو له خوا منځته راوستل شو او وده یې ورکړل ، چې د پښتنو ونډه بیاهم رو ښانه وه .
د سپین تمان د نوم سر بیره یوشمیر نور نومونه هم په اوستا کې څو ځله راغلي چې ځني یې تر اوسه په خپل حال پاته دي او یو شمیر نومونه په لږ تغییر په اوسنۍ پښتو ژبه کې هم د پوهیدو وړ دي.
د پښتنو د تاریخي څرک لپاره د معتبرو ماخذونو په لړ کې تر اوستا یې متونو وروسته تر ټولو ډاډمن ماخذونه هغه لیکني دي چې د یوناني مورخینو په وسیله لیکل شوي او د منځنۍ اسیا په بیلا بیلو سیمو پوري اړه لري ، په دې برخه کې د بیلګي په توګه یوازي د یوناني نامتو مورخ هیرودوتس (425ق م مړ) هغه یادوني دي چې نوموړي د پښتون او د پښتنو د هیواد په اړه په خپلو اثارو کې په ډیر ځله ثبت کړي دي .
پر هیرودوتس سربیره یوشمیر نورو یوناني لیکوالانو او جغرافیه پوهانو لکه بطلیموس ، هیکتایوس او نوروهم د پښتنو په اړه په خپلو اثارو کې یادوني کړي دي .
د مقدوني سکندر سره د جګړو په مهال (د 330 څخه تر 326 ق م) د پښتون قوم یادونه په واروار شوي ده ،
دلومړۍ میلادي پیړۍ په درشل کې د پښتنو یوي قبیلې چې سهاک(500 ق م (دسیستان او هلمند په حوزه کې او سېدل چې 600ق م د امو دسیند، فر غانې او دچیني تر کستان دسنکیانګ دحوزې نه یې په لېږد پیل وکړ او دسیستان سیمې ته یې ځا نونه ورسول چې وروسته دافغا نستان په نورو سېمو کې هم خواره شول).

(c) ketabton.com: The Digital Library

نومیدل د یوي لویې واکمنۍ بنسټ کښیښود ، چې د افغانستان په تاریخ کې د کوشاني امپراتورۍ په نوم پیژندل شوې ده .

د همدې پاچاهانو په وخت کې د پښتو ژبې ګړنۍ یا دوییني برخي د وخت په لیکنو کې معمول ګرځول شوي دي ، د بیلګې په توګه د بغلان د سره کوتل په ډبر لیک کې د اوسنۍ پښتو ژبې ډیرې کلیمې لیکل شوي دي لکه : انند (نندا ره) ؛ وکېدو (کېدل) ؛ بګه (بغي) ؛او نور

د کوشاني امپراتورۍ (78ـ376 م) وروسته د پښتنو بله قبیله چې اپتالي یا ابدالي نومیدل (425 م) د لویې امپراتورۍ په جوړولو بریالي شول . د اپتالي یا ابدالي پاچاهانو نومونه لا تر اوسه په پښتو ژبه کې کارول کېږي .

د اپتالي پاچاهانوڅخه ورسته د عربي لیکوالو په اثا رو کې د پښتون د نوم څرک په زیاته پیمانه لیدل کېږي ، خو د دې نوم تر څنګ د اپګان یا افغان نوم هم په سترګو کېږي چې تر ټولو پخوانې شکل یې په ساساني لیکنو کې لیدل کېږي چې تاریخ یې دریمې میلادي پیړۍ ته رسیږي .

دا نوم بیا د چیني لیکوالو او زیارت کونکو په وسیله ثبت شوي دي ، د بیلګې په توګه چیني نامتو زیارت کونکۍ هیونتسنګ۶۲۲م د پالانه د سیمو د لیدلو وروسته د یوه بل هیواد نوم اپوګان یاد کړي دی چې د څیړنکو په اند دا نوم د افغان پخوانی شکل دی .

بنایې د عرب لیکوال المسعودي(896 – 957م)په اثر کې یاد ه شوې د ابغان کلمه هم افغان وي که دا خبره سمه وخیژي بیا به المسعودي لومړې عربي لیکوال وي چې د افغان کلمه یې کارولې ده ؛ خو د حدود العالم من المشرق ا للمغرب لیکوال ۹۸۲ م بیله شکه د افغان کلیمه او نوم په پوره وضاحت یاد کړي دی .

زابلي پاچاهان د پښتنو هغه غیر مسلمان وروستي پاچاهان وه چې د صفاریانو په وسیله د ماتي سره مخامخ شول ، له هغه وروسته بیا په 940 میلادي کالونو کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسلمانو پښتنو واکمني په پاشلې توګه د افغانستان په سهيل لويديځو سيمو کې تاريخي اثارو ثبت کړي ده . له نيکمرغه د محمد هوتک پټه خزانه ؛ د سليمان ماکو تذکره الاوليا ؛ د اخوند درويزه تذکره الابرار او زيات شمير نور اثار په پوره تفصيل د بيټ نيکه او د هغه د ورونو په اړه په زړه پوري معلومات لري

د پښتنو په هکله په لومړي ځل يو زر کاله وړاندې د ميلاد نه د لرغوني يونان تاريخپوه هېرودوتس وايي چې د پارس ختيځ لور ته د سر تراپي آرکوزيا سيمه ده . ددې سره په ربګويدا هم د پکتاز په نامه د يو ولس يادونه کوي چې د پکت په سيمه کې اوسېږي او دا سيمه د افغانستان ختيځه سيمه يادوي.

ډېرى خلک په دې باور دي چې همدا يادې شوې سيمې او ولسونه د پښتنو پخواني پلرني ځايونه او نيکونه دي. په نورو لرغونو خلکو کې چې د پښتنو سره يې تړاو ليدل کېږي، باختريان دي او داسې وييل کېږي چې باختريانو منځنۍ ايرانۍ ژبې ته ورته ژبه درلوده.

په تاريخي توګه پښتانه د افغانانو په نامه ياد شوي، او په همدې توګه د پښتون او افغان نومونه دوه همماني‌زه نومونه دي او ډېرو نورو پوهانو د قوله د افغان کلمه په تاريخ کې لومړى ځل په حدود العالم کې په ۹۸۲ زېږديز پېر کې راڅرګنده شوې.. همدا نوم د پښتنو لخوا د خپل لرغوني نيکه د نوم په يادولو کې چې افغانا نومېده کارېدلې ده .

دپښتنو د اصل او نسب په اړه د ډېر پخوا څخه بيلا بيل او ډول ډول نظريات څرګند شوي دي ، دا نظريات او رويات دومره زيات او يو له بل نه جلا او متفاوت دي چې معروف مستشرق او پښتو پيژندونکې (هنري راورټي) وايي :

(دهيڅ قوم د اصل او نسب په اړه د نظرياتو اختلاف دومره نه دي لکه دافغانانو داصل او نسب په باره کې چې دي).

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو له دوه سوو کلونوراهیشي د پښتو ژبې دریښې په اړه څه ناڅه پلټنې شوي دي په دي لاره کې مستر ډورن ،ډار مسټیټر،ګایګر، مورګین سټیرن ، بن ونیسټ ، راورټي او بلیو ډیري پلټنې کړي دي او پښتو ژبه یې اروپایانوته ورپیژندلې ده .

1– یوچېنې سیاح (هیونتسنګ ٦٢٩ م)په غزنی ، کابل، بامیان، بلخ کې دبودا مرکزونه په ګوته کوي او هم ایران اود غربي شیموو کړي زردشتیان بولي .

2– لویو او کوچنې کوشانیانو بیا یفتلیانواو نورو په نوبت سره دلته پاچاهۍ وکړی ،ترڅو دیرش کاله د هجرت وروسته دغې شیمې ته د اسلام پاک دین راغي او تر دیرش کالو جګړو وروسته پښتانه خپله د اسلام ددین علم برداران شول .

4 جوزجاني (حدودالعالم المشرق الي المغرب ٣٧٢هـ ق –٩٨٢م)کتاب کې پښتانه یاد کړي او دوي یې دښارونو اوسیدونکې بللي دي.

5– علامه حبیبي د (ابن اثیر 555 هجری) په حواله لیکي چي: د لرغوني مصر د تجارتي توکو له جملې څخه یو اساسي قلم د هرات منسوجات او اوبدل شوي او تولید شوي ټوکران ول . د نورو تجارتي توکو د یادولو تر څنګ د اسونو هغه تانګونه هم یادوي چي د بلخ په زندان کي د محبوسینو له خوا جوړیدل او بیا به د تجارتي متاع په توګه لویو بازارونو ته وړل کیدل .

6– تر ده وروسته ابونصرمحمد(دسلطان محمود ددربار لیکوال)وایي چې پښتانه دسبکتګین په لښکرو کې وه که څه هم پښتنو د سلطان محمود غزنوي سره څه جګړې وکړې خو د هندوستان په نیولو کې یې بیا ورسره مرسته وکړه داځکه چې د سلطان محمود مور د زابل ولایت دپښتنوملکانودیوي کورنۍ څخه وه چې داخبري (ابن اثیر630- 555 ق)هم تعیدکړي دي .

7– فردوسي په شاهنامه کې اوغان(پښتانه) په زړه ورتیا ستایي چې په زابل کې ددوي خان کک کوه زاد (غرزی) درستم سره دجګړې انځورونه کوي او وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

چنین گفت دهـقان دانـش پـژوه   مر این داستان را ز پیشین گروه
که نـزدیک زابـل بسـه روزه راه   یکی کوه بود سر کشیده بمـاه
بیک سوی او دشت خـر گاه بـود   دگـر دشت زی هنـدوان راه بود
نشسته درآن دشت بسیار کـوچ   زافغان و لاچیـن و کـرد و بـلوچ
یکی قلعـه بالای آن کـوه بـود   که آن حصن از مردم انبـوه بود
بـدژ دریکی بد کنش جای داشت   که در رزم با اژدهـا پـا داشت
نـژادش زافغان، سپاهـش هزار   همه ناوک انـداز و ژوبین گذار
به بالا بلـند و بـه پیکر ستـبر   بحمله چو شیر و به پیکار ببر
ورا نـام بـودی کـک کُهزاد   به گـیتی بسی رزم بودش بیاد
درین گفت و گـو بود با کوهـزاد   که آمد خروشی که ای بد نژاد!
چه دردژ گزیـدی بدینسـان درنگ   که آمد همه نام اوغـان به ننگ
بدیدند کـک را چنان بسته دست   گروهی ز افغانیـان کـرده بست

او په یوه افسانه کښې ځو بیتونه تر اوسه د خلکو په خولو کې پاتې دي کله چې د محمود غزنوي لښکر د سومنات د په لاس راوړلو په معر که کې د فشار او کړاؤ سره مخامخ شو او محمود یوازې توب حس کړ په دې وخت کې یوه پښتون داسې وویل.

تر کو نامردو دتښي ودانګل له نام و ننګه   یو زه پښتون وم چې ولاړ وم د سلطان تر څنګه
توره په لاس په سره اور د عرفات وختـم   له بت شکن سره په دژ د سومنات وختـم

او تر دې راوورسته دپښتو ژبې کتبې لاس ته راغلي آثار او بیا دروښانیانو په اثارو او دخوشحال خان په اشعارو کې په کراتو مراتو دپښتون او افغان نوم راغلی دی .

لنډه داچې اوس په نړۍ کې د اتیا ملیونو شاوخواکې پښتانه ژوندکوي چې دقفقازدغروپه لمنو کې،آسټرلیا دشمالي ایرلنډپه ډبلین کې ،د امریکې په تیرافرماکې، دآسترلیا په هیواد کې، په اوسني افغانستان ،پاکستان او د اسلام دفتوحاتو په سلسله کې په هندوستان کې او داوسنیو دیرش څلویښتو کالو مهاجرتونو په سلسله کې په ټوله نړۍ کې میشته شوي دي ،چې په افغانستان او هندوستان کې یې ستري واکمنۍ او امپراطورۍ جوړې کړې دي. دا چې پښتانه ځوک دي راځئ پخوانۍ او اوسنۍ نظریې وپوښتو اوو ګورو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

A- ***پخوانۍ نظریې:***

چا پښتانه د خپلو عنعنو په روایت بني اسرایل او چا په مغلو ورګډ کړي ، چا دارمنیانو، تاتارانو ، هپتالیانو او ساکانو په کتار کې درولي او په عین وخت کې له راجپوټانو ،برهمنیانو ،جټانو ،یونانیانو ، ترکانو ، عربانو او نوروسره ګډ کړي دي .

د پښتنو په هکله په لومړي ځل یو زر کاله وړاندې د میلاد نه د لرغوني یونان تاریخپوه هېرودوتس وایي چې د پارس ختیځ لور ته د سرتراپي آرکوزیا سیمه ده او د دې ځای خلک پکتیانز دي، ددې سره په رېګویدا کې هم د پکتاز په نامه د یو ولس یادونه کوي چې د پکت په سیمه کې اوسېږي او دا سیمه د افغانستان ختیځه سیمه یادوي. ډېری خلک په دې باور دي چې همدا یادې شوې سیمې او ولسونه د پښتنو پخواني پلرني ځایونه او نیکونه دي .په نورو لرغونو خلکو کې چې د پښتنو سره یې تړاو لیدل کېږي، باختریان دي او داسې ویېل کېږي چې باختریانو منځنۍ ایرانۍ ژبې ته ورته ژبه درلوده.

خو د پښتنو داصل او نسب په اړه تر ټولو عام او زوړ روایت هغه دي چې وایي پښتانه بني اسرایل دي .

دا خبره تر ټولو پخوا د((ابوالفضل ۱۵۹۷)) کړې ده ٠

دی وایي ((پښتانه په دي ګروهه دي چې (افغان) نومي دري زامن درلودل چې هغوي سړبن ، غرغښت ، او بټن نومیدل او د وي بیا ستري کورنۍ جوړي کړي چې سلسله یي همدغو دروتنوته رسیږي .

آخوند درویزه هم وایي :افغانان دمهتر یعقوب اولاده ده خو څرنګه چې افغانان د سلیمان په غره کې اوسیدل نو په عربو کې سلیماني بلل کېږي ٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

نعمت الله هروي نورزي [۱۶۱۳] په مخزن افغاني کې په تفصيل سره د پښتنو داسرايلي والي داستان راوړي او هغه داشي چې :
داچې ښنگه قيس عبراني پيغمبر (ص) ته وروستل شو او رسول الله قيس ته د عبدالرشيد نوم ورکړ، دده د مړاني په اساس يي بتان ((پټهان)) [دبيړي د تکې لرگی]وباله ، دنوموړي دري زامن پاته شول چې سړبن ، بيټنی او غرغښت وه .چې د ټولو پښتني قومونو سلسله او نصب دغو درو ورونو ته رشيږي .
تر نعمت الله هروي ورسته نورو مؤرخينو لکه افضل خان خټک ، حافظ رحمت خان ، زردار خان ، او حتي قاضي عطاوالله خان پښتانه بني اسرايل بللي دي .
اوددغو روایاتو له مخي بيا نورو ډېرو افغاني اوغيرافغاني مستشرقينو دپښتنو اوپښتو داصل اوريښې مسئلې ته پام واوښت . ځينوته دپښتنودبني اسراييليت نظرسم ښکاره سو اوځينوته بيا داتيوري يوه غيرمستنده اوبې بنياده نظريه وايسېدله او پښتانه يې اريايان وبلل .
سرويليام جونز ،الکساندر برنس، ويليام مورکرافټ ، چارلس مېسن ، جورج هنري روز ، والټر بيليو، اوهنري جورج راورټي دپښتنودبني اسراييليت دتيورۍ پلويان اوپه مقابل کي بيا منسټوارټ الفنسټن ، جان مالکم ،برنارډ ډورن او ډارمستتر دپښتنو دارياييت ملاتړي شول
خوځينو نورو بيا پښتانه برهمنيان ، راجپوتيان ،جټان ،يونانيان، هفتاليان ، ساکان ، مغلان ، ترکان ،ارمنيان ، عربان څه اوڅه گڼلي دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

B– وروستنی نظریې :

هسې خو انسانان ټول د یو آدم اولاد ګڼل کیږي او په حقوقي ډول دوی ټول یو برابر دي – ولې د جوړښت ، یعني د ونې ، رنګ او جولې په لحاظ یو انسان د بل انسان یا د انسانانو یوه ټولنه د بلې ټولنې سره یو څه توپیر او بیلتون لري ؟ یو ډول صفات لکه ونه او رنګ لرونکې ټولنه په عمومي ډول یو نسل بلل کیږي .

د انساني تاریخ پوهانو او عالمانو ددې په بشپړه ډول بیلتون او درجه بندي کړې ده – په نړۍ کې سپین پوستي ، تور پوستي ، زیړ پوستي او دغه ډول نور ډیر نسلونه وجود لري . د پښتنو شمیر په سپین پوسته نسلونو کې راځي ، بشري عالمانو سپین پوستي په آریایي او سامي دوه نسلي څانګو کې ویشلي دي .

پښتانه د افغانستان د نوي تاریخ مرکزی برخه ده چې ددې هېواد په جوړولو کې یې اړین رول لوبولی دی

پښتانه په پښتو ژبه خبرې کوي، پښتو ژبه د هندواروپایي ژبو د کورنۍ څخه یوه ژبه ده او په هندواروپایي کورنۍ کې د هندوایراني ژبو د ډلې څخه شمېرل کېږي

پوهانو او د نظر خاوندانو د نړۍ وګړي په درې عمده او لویو نژادونو ویشلي دي

الف –آریایي یاقفقازي نژاد .

ب – مغولي نژاد.

ج –سامي نژاد ٠

آریایان ترخپریدلوډیر دمخه په یوه ځاي کې اوسیدل چې دو ي آریانا ویجو [دآریانامځکه] یا د اصیلانو او پاکانو هیواد باله .

وایي چې ددوي دهیواد هوا خورا ښه وه مځکې یې اباتي وي چې دا آریانا ویجه دعلماوو دنظر په اختلاف سره دتورسمندر ګي غاړي وي او ځیني یې لا د جیهون سیند سرچېنې بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داوستا څخه په نقل قول دغه مځکه یو په یوه سره یا په بل نظر د ورشوګانودلغړیدو او دتاتاري قبایلو دحملو په وجه دقفقازاوبیا زاړه بلخ ته رامهاجر شول چې 5000 ق م یي تخمین دي ،دوي زموږ د هیواد شمالي خوا راغلل تر آمو راواوښتل او په باختر کې یي یوښکلی مدنیت جوړکې چې دلته نو ددغو آریایانو لیږد په درې [باختري ،ایراني اوهندي] برخو ویشلای شو .

اریایی پخووانی مرکزونه

۱ – *مرکزي [باختري]اریایان* :

دلرغونپوهانو په عقیده، لومړني اریایان داریاناویجو(ه) یعني دامو د سیند په غاړو میشت وو چه د دوي د تمدن لومړنۍ ځاي دې د اباسین تر څنډو پوري خپاره شول. کله چه ددوي شمیر زیاتیده دغذا او د ژوند د نورو وسایلو د پیداکولو په هیله نورو سیمو لکه فارس، هند او نورو اروپایي هیوادونو ته خپاره شول.

د اریایانو د ژبو تاریخ ۲۵۰۰ ق م څخه بیا تر ۳۰۰۰ ق م پوري رسیږي. ویدا د اریایانو لمړنې دیني کتاب دي چه په اریایي ژبه لیکل شویدي. په ۱۴۰۰ ق م اریایي ژبي پخپلو کي سره وویشل شوي، کوم اریایان چی پارس یا د اوسني ایران خواته کډوال شول د هغوي ژبه فرس یا اوسنې پاړسی شوه، او هغه اریایان چې په بخدي یا بخد کي پاتي شول یا اوسیدل دهغوي ژبه پښتو شوه

هیري دوت په ۵۲۰ ق م کي هم د پکهت او پاکتویس د کتابونو نومونه پخپل تاریخ کي یاد کړي دي. نو په ترتیب ویلاي شو او دا نتیجه ګیري کولاي شو چه پښتانه لومړني اریایان دي چه په بخد یا بخدي کي اوسیدل .

دوي د هندوکش د دواړو خواونه داستوګني ورسته زموږ د هیواد په دښتو اوغرونو کې سره خپاره شول چې ددوی هیواد د آمو نه نیولي بیا تراباسین اوخراسان پوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

او مهمي برخي يې بلخ ، تخارستان ، هرات ، اراکوزيا ، کابل ، ګندهارا، سيستان ،خراسان چې د عرب تر سمندرګي پوري غځيدلي وې.

۲- لويديز آريايان :

دا ډله آريايان له بلخه جنوب لوديز خوا ته د هريوا (هرات) پر خواله خراسانه تير او دپارس خواوي يي ونيولې او اوسنی ايران يي جوړ کړ چې دا مهاجرت د ۱۴۰۰ق م نه پيل او تر ۸۰۰ ق م يي دوام درلود چې لومړنی دولت يي ((ماد يا ميدي ۷ق م)) په نامه وو.

ددوي پيغمبر زردشت دپوروشاسپه زوی ؤ، دده کتاب[اوستا] نوميده او د(مقدونيي سکندر۳۲۷ق م مړينه) لخوا دده دکتاب چې د ۱۲۰۰غوايانوپر پوستکو ليکل شوي ؤ ډيره برخه وسوځول شول او هغه دريمه پاته برخه (۸۳۰۰۰کلمات) يي [ګاتها] نوميږي (ارباب الانواع يي اصلي موضوع ده چې ورسته يي په پرښتو بدله کړله) پاته ده .

ددي کتاب ژبه اوستايي او لور يې زړه پاړسي او دداريوش ډبر ليکونه دي چې دزړي پاړسي لور بيا پهلوي نوميده .

۳- دريمه ډله يادختيځ آريايان :

چې دباختر او هندوکش له شاوخوا څخه دکابل ،خيبر او او نورو لارو په [سپتا سندو]((داوودريابونو مځکه)) يا[بهاراته ورشه ،بهاراته ورته]اوسني هندکې سره خپاره شول ، دوي تر اباسين تير او دا باسين او ګنګا په منځ کې يي يو ځلاند مدنيت جوړکړ او دهند په ځګلونو او بېو کې ودان شول دا ليږديدنه د ۱۴ق م نه پيل شوه ددوي ژبه سنسګرټ شوه چې دويدا کتاب هم په همدي ژبه دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې کې شک نشته چې بخدي آريايان ۱۴۰۰ ق م مانا هغه وخت چې دهندي آريايانو ديني کتاب ويدا ليکل کېده د پکهت په نامه مشهور وه او پخپله په ريګودا کې هم ددوي نوم ذکردي او دغه ملت په خپل عضمت موجود ؤ .

دا چې آريايانوپه (بالهيکا بخدي ، بلخ) کې ښکلي مدنيت درلودلی او خپل هيواديې [اريانا ورشه]((داصيلانو اوښاغلو هيواد)) باله چې ددې لوي مدنيت مرکزبه د روڼ، روښانه ،ښکلي په صفاتوستايل کېده لکه بلخ بامي چې دا نوم د ((منوسمهيتا)) په کتاب [۲فصله او۲۲شعره] دی راغلی چې مانويا منو داريايانو پلار ګڼل شوی او اريايان منوزي هم بولي او د[منوليار]په نامه قوانين هم لري .

له دغو تاريخي ملاحظاتو څخه موږ دې نتيجي ته رسيږو چې پښتانه آريايان لومړي په بخدي کې اوسيدل له هغه لومړني ټاټوبي څخه دوي دهغه ځاي په نامه [پخت،پکهت]د خپلي زړې ژبي سره د ۱۴۰۰تر ۱۰۰۰ ق م پوري داباسين غاړو او دهيواد شرقي غروته ولاړل اوپه همدغه نامه او ژبه مشهور دي.

هيرودوتس(دتاريخ پلار425) پر دې ټينګار کړي دي چې دداريوش دلښکرو څخه دهغه څلويښتمه فرقه پښتانه وه نوموړي پښتانه په زړه ورتيا ستايلي دي او دوي يې ددري صفاتو خوندان بللي دي :

۱: پښتانه عموماً پوستينچې اغوندي .

۲: دا خلګ ږيري په نګريزو رنګوي .

۳: دوي په غشو ويشتلو کې سخت مهارت لري، ماته او شکست ددوي په آئين کې نشته .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هر صورت پښتانه د تاریخ په اوږدو کې په زړه ورتیا ، پاکې ، صداقت، میلمه پالنې ،ننبه ویشتلو ، خپلواکې غوښتلي ، پر خبره ولاړ ، دښو او ټینګو قوانینو درلودونکو ، په صفاتو ستایل شوي د ي .

. بلاخره غربي مؤلف برنارډ ډورن دپښتنو په اړه دلومړي ځل لپاره پراخ ،دقیقه او اصولي څیړنه وکړه ،نوموړي په منطقي دلایلو دا ثابته کړه چې پښتانه نه یهود ، نه بني اسرایل ،نه ارمنیان او نه ګرجیان دی ۰

پښتانه د هندواروپائي ولسونو دستري کورنۍ غړي بولي خو په عین وخت کې پښتانه ځان یو لرغونی اولس ګڼي .نوموړی وایي چې افغانان د هغې ستري کورنۍ غړي دي چې جرمنیان ،هندیان سلوانیان او یونانیان ورپوري اړوند دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په آريايي ژبو کې د پښتو ژبې موقيعت

اريک ژبه، چې کله کله د آري او آريايي په نوم هم يادېږي، د اندو اروپايي ژبو د کورنۍ مهمه ختيځه څانګه ده. د هغه قومونو په خلکو کې رواج وه، چې ډېر پخوا د ق م درېيمې زريزې ترمنځ هغه مهال، چې د دوی قبيلې يو له بله سره نه وې جلا شوې، د مرکزي اسيا په دښتو کې سره خپاره شوي وو. دې قبايلو کوچيانی ژوند درلوده او په کېږديو کې اوسېدل، خو دوی د واحد حکومت درلودونکي وو، هم يې د قبايلو مشر او هم يې مذهبي پېشوا درلوده. دې اقوامو د يوې ژبې دوه لهجې درلودې، د لهجو اختلاف، د مهاجرت او لېږد وروسته زيات شو، خو بېلتون او جلاوالی پکې رانغی.
دواړو يوځای مېشت قومونو، چې خپلو ځانونو ته يې آري يا آريايي او خپلې ژبې ته يې آريک يا آري ويله، داسې ښکاري چې د ق م د دريمې زريزې په نيمايي کې د همژبۍ او آريايي اتحاد سره سره دغه دواړه لهجې، چې وروسته يې په اندو آريايي او ارياني تحول وکړ، په هماغه ارىايي مېشته سيمه کې غوړېدلي دي.
د اريايانو د لېږد او مهاجرت وروسته د اندو اريايي ويونکي د)ويدا)قبيله وه، چې په پای کې د هند د قارې په شمال کې مېشت شوه او اريايي څانګه لومړی د آرال بحيرې جنوب ته او له هغه ځايه د سر دريا او امو سيند سيمو ته راغله .بنايي د آمو دواړو خواوو ته به يې هم هجرت کړی وي او هلته به اوسېدلي وي. په دغه سيمه يې آريانا ويجه Airyana Vaejah نوم کېښود، چې د اريايانو د ټاټوبي او استوګنځي مانا يې درلوده. بيا يې جنوب لور ته مخه کړه او باختر ته له تېرېدو وروسته په ټول نني افغانستان او د هغې دباندې خپاره شول.
ارياني څانګې د منځنۍ اسيا ځايي اوسېدونکي کرار کرار په خپل ځان کې راجذب او خپله ټولنه يې لا ګڼه کړې وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه سیمه، چې دوی پکې خپاره شوي وو، د منځنۍ اسیا لویدیځې برخې او ننني افغانستان و، چې د اریایانو د هېواد Aryanam dahyu او آریایي ټاټوبي په نوم یې ونوموله.

د اریک د ژبې هېڅ لیکلی سند په لاس کې نه شته، د هغې د پېژندلو لپاره د اسمي او فعلي ریښې او مهمو کلماتو د بیارغونې Reconstruction پرته بله لار نه شته، چې د ژبپوهنې، مانا پوهنې او غږ پوهنې د قواعدو له مخې لرغونې ژبې له هغې څخه راوتلي او لیکل شوي دي او لږ تر لږه یوه نښه یې راپاتې ده. د ژبپوهانو د څېړنو له مخې د اندو اروپايي(Indo_European) غږونه په اریک ژبه کې د آندو آریایي، آریاني او نورستاني ژبو د غږو پر بنسټ په لاندې توګه تثبیت کېدای شي:

د آریایانو او د هندو آریایانو له جلا والي څخه څو پېړۍ وروسته دوی له ځانه مهم اسناد لکه ګاتا (Gata)او ریګویدا (Regveda)یادګار پرېښي دي، چې د آریک د ژبې له اصلي هستې څخه یې تکامل او تحول کړی دی: داروپا او آسیا اکثر ژبي ذاتي خپلوي او اړیکې لري چې ددغو خپلویو او اړیکو شواهد دژبو په ټولو اړخونو کې لیدل کېدای شي چې تر ټولو څرګند یې دویو نو [کلمو] ترمنځ ورته والی دي په تیره بیا په هغه کلمو کې لکه لومړني عداد [۴،۳،۲،۱،ترلسو] ، کورنیو اړیکو [مور ،پلار ، خور ، ورور...] ، په کور ني حیواناتو کې [آس ،غوا، پسه...] او ځیني نورو عمومي شیانو کې لیدل کېږي .

بل ورته والي ددغوژبوپه ګرامر کې معلومېږي او داړوندو ژبو اړیکې ښه څرګندوي ،دساري په توګه په فونولوژیکې سیستم کې دکلیمې دسر [دال d]کې د لاتیني ، یوناني ، سلاوي ،او سانسکرټ ژبو په هم مانا کلمو کې ګورو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاتيني	يوناني	سلاوي	سانسګرټ	مانا
duo	duo	duva	dva	دوه
decem	deke	deseti	dasa	لس

يوه نيمه پيړۍ دمخه دغه ډول شواهد دژبپوهانو لاس ته ورغلل او دهغو په رڼا کې يي دنړۍ دژبو يوه لويه کورنۍ کشف کړه او دلومړ ی ځل لپاره په 1783ميلادي کال کې سرويلم جونز د لاتيني يوناني او سانسګرټ ګډه منشه اعلان کړه چې نن د [هندو اړپايي ژبو کورنۍ بلل کيږي ، دغه کورنۍ لس مهمې څانګي لري چې دهغو[هندو اړپايي]څخه يوه ډيره مشهوره ژبه يې زموږ ژبه پښتو ده.

دادي ددغي څانګي نور غړي د پښتوسره يو ځاي درپيژنو، په دي څانګه کې هغه يو شميريو له بل سره خپلواني اوخپلواکې ژبي شاملي دي چې دبنګال څخه بيا ترفارس خليجه او دهند سمندرڅخه بيا تر منځني اشيا تر پلنو دښتو پوري ويل کيږي .

هندو اروپايي ژبي پر دوو ډلو ويشل کيږي .

1= هندي ژبې.

2=آرياني ژبې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آریایی ختیزی ژبې

1 - هندی ډله (آریایی ژبې)

الف - پخوانی دوره:

ددي ډلي په لرغوني دوره کې یوه ډیره مشهوره ، پراخه او مهمه ژبه دسانسگرټ په نامه یادیده چې ډیر لرغوني مذهبي متون دي او د (م ز) تر لسمي پیړۍ دمخه ویل شوي دي ځني نور کتابونه لکه (مهابهارت) او (رامایین) ورسته لیکل شوي دي چې د کلاسیک سانسگرټ په نامه یادیږي .
او ویدی سانیگرټ هم کله چې د اټک سیند د غاړي اوسیدونکې او ستر عالم (پاڼیني) م ز څلورمه پیړۍ کې دسانسگرټ گرامر ولیکه تر هغه ورسته سر بیره پر مذهب پر نورو خواوو کې هم کتابونه ولیکل شول

ب - منځنی دوره :

دخلکو تلفظ ورو ورو له کلاسیک سانسگرت څخه تغیر وموند حتي په دریمه م ز پیړۍ کې د آشوکا په ډبر لیکنو کې چې په هند او هم افغانستان کې پیدا شوي دي دبیلوبیلو گړدودنو پرمختگ ځرگندونه کوي چې بیا دغو لهجو کرار کرار د ځانگړو ژبو بڼه غوره کړه چې د(پراگریتونو) په نامه بلل شوي دي .
پراگریتونه او پالي ژبه د هندي ژبو منځنۍ دوره جوړوي ،پالي ژبه دم ز لومړي پیړي دمخه په سریلانکا کې د بودائي دین د متنونو ژبه وه .

ج -اوسنی دوره :

په اوسنۍ دوره کې تقریبا ۞ سل لوي او وړي ژبي شته چې د فونولوژیکې او مورفولوژیکې مشخصاتو له مخي داسي ډلبندي شوي دي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

1= شمال لویدیزه ډلګۍ :

ددغي ډلګۍ چې ډیري لرغوني نښي يي ساتلي دي (دسانسکرټ څخه دمخه دآريايي څخه جلاشوي دي) .
اکثره يي د هند دنيمي وچې د باندي ويل کېږي او په څو برخو ويشل کېږي .
A – دنورستان دژبو څانګه لکه : ويکني او کټي ۰۰۰
B – دنورستان دشاوخواژبو څانګي لکه : پشه يي ، تيراهي، داملي ، کلشه يي،ګوارپتي ، کهوړو(چترايي)
C – په داردي ګروپ کې کشميري ، کوهستاني ، څګاني (دجتانو ژبه چې په انګلسي يي جشپي بولي او په روسي او آلماني کې يې څګان او شکان ليکې) ۰۰۰

2= لودیزه ډلګۍ:

ددي ډلګلي يومهم غړي (لهندا) دی ،دلهندا يوه مشهوره لهجه د هندکوله پښتو سره ګاونډۍ ده او په افغانستان کې هم ويل کېږي ددي ډلګي نور غړي لکه: سندهي ، ملتاني ، ګجراتي ، راجستاني او مرهټي دي ۰

3– مرکزي ډلګۍ

پنجابي، پهاړي ،لويديزه هندي، ختيځه هندي ،اواوردو ددي ډلګي غړي دي .

4– ختيځه ډلګۍ :

په دي ډلګۍ کې بنګالي،اسامي، بيهاري ،اوړيااوسينګالي،سينهايي (دسيلون ژبه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

[[دژبو دکورنیو اوڅانگو نومونه زیاتره دجغرافیایي سیمې له مخي ایښودل کیږي .]]

دهندي ډلې دخط ډولونه :

هندي ژبې په دوه ډوله خط لیکل شوي دي .

I –(برهمني لیک)– چې له کیڼې نه ښي ته لیکل کیږي او د هند په هره سیمه کې جلاجلا طرز لري . دیوناګري یومشهور مروج لیک دی چې اوسنۍ هندي ژبه پري لیکل شوي ده

II –(خروشتي)–داهندوستان په شمال او اوفغانستان کې استعمالیده ،اساس یې له آرامي لیک څخه دي او له ښي نه کیڼ ته لیکل کیږي او د برهمني تاثیر پکې ځرګنددي او اوس نه استعمالیږي خو په لرغونو آثارو کې موجود دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

2–آریانی ډله (آریایی ژبې)

الف :لرغونې دوره

ددغي ډلي لرغوني دوره کې دوي مشهوري ژبي پيژنو اوستا او زړه پاړسي ۰

اوستا = دزردشتي دين دمذهبي متونو ژبه ده چې ډير پخواني دي خو هغه وخت ليکل شوي دي چې دساما نيانو په زمانه کې دردشتي دين رسمي او دولتي حيثيت پيداکړ. ددغومتونو دوي برخي له منځه تللي يوازي يوه دريمه برخه يي لاس ته راغلي،د اوستاډيره زړه برخه [ګاتها] ده .

زړه پاړسي دهغوليکنو ژبه ده چې د هخامنشي پاچاهانو په تيره بيادداريوش يادابښتونه دي او په ميخي خط ليکل شوي دي.

ب : منځنۍ دوره

د آرياي ژبو منځنۍ دوره له لومړۍ ميلادي پيړيې څخه پيليږي .

ددغي دورې ژبي په دووډلګيو ويشل کيږي : [لويديځه ډلګي او ختيزه ډلګي]

28– لويديځې ډلګي :

A– **پهلوي** : د ساساني امپراتورۍ (۶۵۲–۲۲۶ م) رسمي او ديني ژبه وه چې يو شمير ديني او غير ديني متنونه يي په لاس راغلي دي .

B-**منځنۍ پاړسي** : داژبه له زړي پاړسي څخه راوتلي ده په ساساني دوره کې ځيني ډبرليکونه او هم د زردشتي دين ځيني متنونه په دي ژبه ليکل شوي او پيداشوي دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

29– ختیځه ډلګۍ

A – **سغدي :** لرغوني سغد د سمر قند او بخارا ژبه وه او یولږ متنونه یي چې له څلور نه تر اتمي میلادي پیړي پوري لیکل شوي لاس ته راغلي دي .

B– **ختني (ساکې):** دا دهغو منتونو ژبه ده چې له اتمي نه بیا تر لسمي میلادي پیړي پوري لیکل شوي دي او د چېن په ختن کې پیراشوي دي دامتنونه په براهمني لیک کښل شوي دي ، پر ژبه باندي یي د پراګریتونو تاءثیر څرګند برینبي .

C– **باختري :** دا دهغولیکنو ژبه ده چې د بغلان د ولایت په سره کوتل د کنشکا په معبدکې پیدا شوي دي،ددغه خط یو لوي ډبر لیک په یوناني رسم الخط دي اودکابل په موزیم کې ساتل شوي و ،ډبر لیک ژبي له لوستلونه ورسته پوهانو باختري ژبه بللي ده چې دیوي ختیځې آریاني ژبي ځانګیړ ني پکې څرګندي دي او پښتو ته ډیره نژدي ده.

D– **خوارزمي :** ددي ژبي نوم په تاریخ کې راغلي دي خو له متنونو څخه یي یوازي یو څو جملي او کلیمي په عربي لیکدود او اسلامي فقي په کتابو نو کې پیداشوي دي او دا ژبه سغدي ته ډیره نژدي ده.

ج :اوسنۍ دوره

29– جنوب لودیځه ډلګۍ :

ددغي ډلګي تر ټولو لویه اومهمه ژبه پاړسي ده چې دري لوي لهجي لري لکه : دري (افغانستان) ، فارسي (ایران) ،تاجکې (تاجکستان) اویوه لهجه بله ده چې په آزربایجان کې ویل کیږي په نامه د (تاتي) .

29 –شمال لویدیځه ډلګۍ :

(c) ketabton.com: The Digital Library

A –***بلوڅي*** : داژبه که څه هم په هغوشیموکې ویل کېږي چې د لرغوني اریانا جنوبي شیمه بلل کېږي خو د ژبنیو مشخصاتو لمخي په شمال لویدیځي ډلګي کې ګڼل کېږي ، تاریخي شواهد هم دا څدګندوي چې بلوڅان د خپل اصلي ټاټوبي شمال لویدیځ څخه خپل اوسني ټاټوبي جنوب لویدیځ ته کوچېدلي دي .

B–کردي : ددي ژبي ویونکې د ترکېې ، عراق ، ایران او سوریې ،په څیرمه سرحدي شیمو کې میشته دي ٠

ددغي ډلګي نوري ژبي لکه سمنایي،سوندي، خوري، زازا او ګوراني دي.

30 – شمال ختیځه ډلګۍ :

A– **پښتو :** ددې ډلګي تر ټولو لویه او مهمه ژبه پښتو ده .

B– **پامیري:** د آریاني ژبو دشمال ختیځي ډلګۍ بله څانګه د پامیري ژبو په نامه یادیږي چې دا هغه یوشمیر وړې ژبي دي چې د بدخشان په دروکې پولي په دواړو خواووکې ویل کېږي لکه: شغني ، اشکاشمي ، واخي، یزغلامي او منجي ***، اسي یا اویستي.***

30 – جنوب ختیځه ډلګۍ :

(جنوب خترزه ډلګۍ : دوي مهمي ژبي لري) :

A- ***اورمړي*** : دوزیرستان په کاڼي ګروم او د لوګر په ځینو کلو کې ویل کېږي

B- ***پراچې*** : دکاپیساولایت د پچغان او عچلان په درو او دپروان په شتل کې ویل کېږي

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library